

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2
0
2
4

No 4

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 630 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 30-aprelda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalendarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Hududlarni rivojlantirish va “yashil iqtisodiyot”ni shakllantirishning ekologik muammolari.....	110
Maxkamov Saidafzal Saidkamol o'g'li, Yigitaliyeva Dilnavo Mansurjon qizi	
Ekoturizm obyektining tasniflanishi va alohida xususiyatlari	116
Qodirov Azizjon Anvarovich	
Mamlakatimiz oliy ta'lim tizimida sifat menejmentidan foydalanishning konseptual asoslari	121
Saidqulova Firuza Farmonovna	
Bo'lajak iqtisodchilarning kasbiy kompetensiyalari.....	125
Shukurova Marifat Xodjiakbar qizi	
Ta'limning boshqichlari va ularning inson kapitalini shakllantirishdagi ahamiyati.....	129
To'rayeva Hurriyat To'yqulovna	
Hududlarda to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb etish dasturini amalga oshirishda marketingni rivojlantirish yo'llari	136
Xamidov O. X., Tojiyeva A. F.	
Investitsiyalar marketingining strategik aspektlari.....	143
Xodjamberdiyeva Dilnoza Bahtiyorovna	
Xorijiy investitsiyalarni jalb etishda investitsion muhit jozibadorligini oshirishga nazariy qarashlar	149
A. Bektemirov, A. A. Abdurahmonov	
Qishloq xo'jaligi raqobatbardoshligini oshirishning ilg'or xorij tajribasi	154
Abdulloyev Asliddin Junaydullayevich, Ochilov Narzullo Fayzulloyevich	
Sanoat ishlab chiqarish tizimining investitsion xususiyatlari.....	159
Yodgorova Xalima To'liqinovna	
Turizm sohasi uchun yuqori malakali kadrlarni tayyorlashda davlat va xususiy sherikchilikning o'zaro bog'liqligi tahlili.....	165
Raxmatov Adxam Itolmasovich	
Mamlakatimizda turizm tashkilotlari faoliyatini qo'llab-quvvatlash maqsadida marketing instrumentlari orqali samarali tizim yaratish.....	169
Suyunova Kamilla Baxromovna	
Qishloq xo'jaligida agrokimyo xizmatlar ko'rsatishning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari.....	173
Tabayev Azamat Zaripbayevich	
Yashil iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilishni faollashtirish muammolari.....	178
Xomitov K. Z., Masharipova S. R.	
Considerations on the Problem of Illegal Migration and Human Trafficking	183
Azamatova Gulmira Bayirbekovna, Otarbayeva Guljan Kobeyevna	
Sustainable Development and Environmental Economics in Uzbekistan: A Focus on Carbon Pricing and Renewable Energy	186
Muhammadiyev Po'latjon Ilhomjon o'g'li, Urganbayeva Dilnoza Toxtasinovna	
The use of Digital Technologies in the Provision Of Utilities to the Population	192
Mamanazarov Oybek Shomurodovich, Inoyatova Durdona Shoxaydarovna, Alijonov Jamshid Alijon o'g'li	
The Current State of the Digital Economy in the Agrarian Sphere: Problems and Solutions	196
Babadjanov Abdirashid Musayevich	

QISHLOQ XO'JALIGI RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHNING ILG'OR XORIJ TAJRIBASI

Abdulloyev Asliddin Junaydullayevich

I.f.f.d., Buxoro davlat universitet "Iqtisodiyot" kafedrası mudiri professori

Ochilov Narzullo Fayzulloyevich

I.f.f.d., Buxoro davlat universitet "Iqtisodiyot" kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada qishloq xo'jaligi raqobatbardoshligini oshirishning ilg'or xorij tajribasining ilmiy asoslari yoritilib, undan mamlakatimiz amaliyotida ijodiy foydalanish bo'yicha ilmiy taklif va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: raqobatbardoshlik, fermer, xalqaro savdo, agroklastler, inovatsion ishlanmalar.

Abstract: The article highlights the scientific foundations of advanced foreign experience in increasing the competitiveness of agriculture, and also develops a scientific proposal and practical recommendations for its creative use in the practice of our country.

Key words: competitiveness, farmer, international trade, agricultural cluster, innovative developments.

Аннотация: В статье освещены научные основы передового зарубежного опыта повышения конкурентоспособности сельского хозяйства, а также разработаны научное предложение и практические рекомендации по творческому использованию его в практике нашей страны.

Ключевые слова: конкурентоспособность, фермер, международная торговля, агрокластер, инновационные разработки.

KIRISH

Bugungi kunda jahon mamlakatlarida agrar sohada amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlarning maqsadi mamlakatda yuqori samaradorlikka va raqobatbardoshlik darajasiga ega bo'lgan qishloq xo'jaligini shakllantirishga qaratilgan hisoblanadi. Jumladan, hukumat tomonidan agrar soha tarmoqlarini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan qishloq xo'jaligida faoliyat olib borayotgan iqtisodiy subyektlarning daromadlarini rag'batlantirish, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini sotishda narx siyosatini ishlab chiqish, ishlab chiqaruvchilarning ma'lum bir xarajatlarini qoplash maqsadida subsidiyalar ajratish, ularga soliq imtiyozlari, imtiyozli shartlar asosida ishlab chiqarish kreditlari ajratish, ayrim turdagi qishloq xo'jaligi mahsulotlari uchun proteksionizm siyosatini qo'llash kabi chora-tadbirlar shular jumlasidandir. AQSH, Kanada, Braziliya, Rossiya, Xitoy va Yevropa ittifoqining ayrim mamlakatlarida bu turdagi qishloq xo'jaligi qo'llab-quvvatlash va uning raqobatbardoshligini oshirishga qaratilgan dasturlarga ustuvorlik qaratilishi natijasida hozirgi kunda dunyo bo'yicha qishloq xo'jaligi mahsulotlarining yirik eksporterlariga aylandilar. Shuningdek, bozor iqtisodiyoti shakllanayotgan va rivojlanayotgan mamlakatlarda qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqarishda 60 foiz aholi band hisoblangan, rivojlangan mamlakatlarda ushbu ko'rsatkich 10 foizni tashkil etadi¹.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Qishloq xo'jaligi raqobatbardoshligi darajasini oshirishning jahon amaliyoti tahlili ko'rsatishicha, mamlakatlarning xalqaro savdo tashkilotiga a'zo bo'lishida ularning agrar soha tarmoqlarining barqarorligi, ichki bozordagi muvozanatni ta'minlash bilan bir qatorda, import o'rnini bosuvchi va eksport hajmini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbekistonlik A.F.Xurramov, Sh.D.Ergashxodjayeva, B.T. Salimov, L.F.Amirov, A.M.Salimov, A.M.Qodirov, D.M.Avazxodjayeva² va boshqa iqtisodchi olimlarning ilmiy izlanishlarida mamlakatimizda qishloq xo'jaligini rivojlanish tendensiyalari, uning o'ziga xos xususiyatlari, agrar sektor tarmoqlarini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, qishloq xo'jaligida mulkiy munosabatlarning o'ziga xos xususiyatlari, qishloq xo'jaligida kooperatsiyalarni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlariga oid muammolar o'rganilgan.

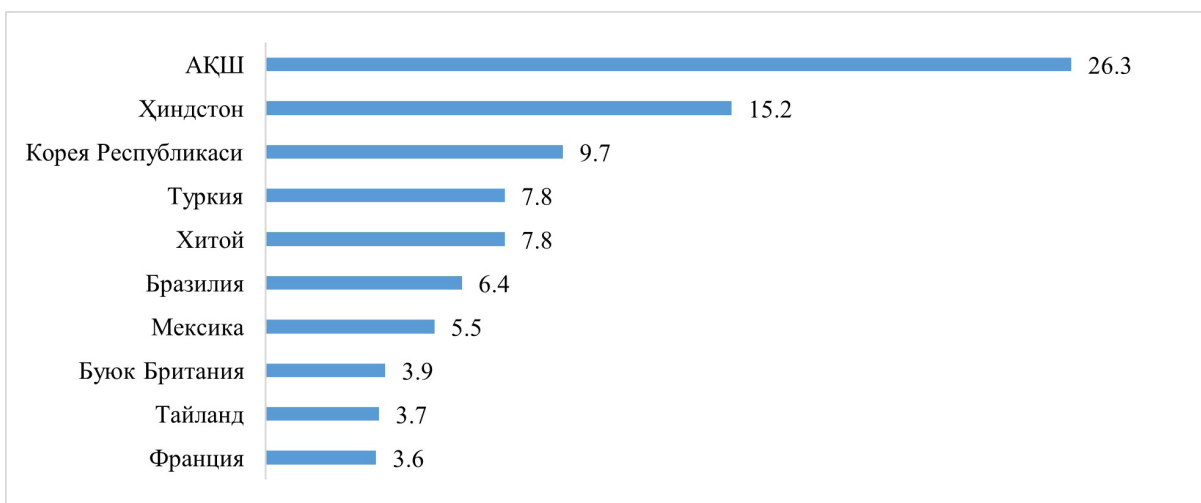
¹ <https://www.agroprodmash-expo.ru/ru/ui/17151/>

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolada guruhlash, taqqoslash, tahlil va sintez usullaridan keng foydalanilgan. Jumladan, Yevropa ittifoqi (YEI) mamlakatlarida qishloq xo'jaligi mahsulotlarining ichki va tashqi bozordagi raqobatbardoshligini oshirish davlat subsidiyasi mexanizmiga asoslanadi. YEIga a'zo mamlakatlar fermerlari tomonidan ishlab chiqarilgan (yetishtirilgan) qishloq xo'jaligi mahsulotlari umumiy qiymatining o'rta hisobda 50 foizi davlat subsidiyasi asosida qoplanadi. Shuningdek, ushbu mamlakatlar guruhida mahalliy fermerlar uchun o'z mahsulotlarini jahon bozorida o'rtacha narxdan yuqoriroq narxda sotish imkonini beruvchi kompensatsion to'lovlar va tenglashtirilgan soliq siyosati amal qiladi. Amalga oshirilgan islohotlar natijasida bugungi kunda YEIga a'zo bo'lgan mamlakatlarning oziq-ovqat xavfsizligi ta'minlanishi bilan bir qatorda, ichki iste'mol bozorida qishloq xo'jaligi mahsulotlari bilan to'liq o'zini-o'zi to'yintira olish imkoniyatiga ega bo'ldi.

Jahon xo'jaligida yetakchi mamlakatlardan biri hisoblangan AQSH tabiiy-iqlimiy sharoit jihatidan qishloq xo'jalini rivojlantirish uchun juda qulay shart-sharoitga ega bo'lgan mamlakatlar qatoriga kiradi. Bunday ustunlik hisobiga AQSH fermerlari uchun qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish (yetishtirish) YEI mamlakatlari fermerlariga nisbatan 1,6-1,7 marta kam xarajat hisobiga amalga oshiriladi. Shuningdek, ushbu ko'rsatkich Rossiya fermerlariga nisbatan 2,5 marta, Yaponiyaga nisbatan esa 3,0 marta arzon hisoblanadi. Ushbu vaziyatdan kelib chiqqan holda, boshqa davlatlar AQSH hukumatiga nisbatan agrar soha raqobatbardoshligini oshirish, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish (yetishtirish) va ularni sotib olish uchun bir necha baravar ko'p mablag' sarflashadi, degan xulosaga kelish mumkin bo'ladi. Masalan, Finlyandiya hukumati mahalliy fermerlardan bir tonna bug'doyni AQSHdagi narxga nisbatan to'rt barobar qimmatiga sotib oladilar².

1-rasm: Qishloq xo'jaligiga (o'rmon va baliq xo'jaligi bilan birgalikda) yo'naltirilgan markaziy hukumat xarajatlari bo'yicha TOP-10 mamlakatlar (2001-2020 yillar bo'yicha o'rta hisobda, mlrd. doll.da)³

AQSH qishloq xo'jaligini rivojlantirish va uning raqobatbardoshligini oshirishda jahon bo'yicha tabiiy-iqlimiy shart-sharoitlar jihatdan bunday ustunlikka ega bo'lishiga qaramay, agrar sohaga yo'naltirilayotgan davlat xarajatlari hajmi bo'yicha dunyoda yetakchi o'rinni egallaydi. BMTning Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti ekspertlari tomonidan amalga oshirilgan hisob-kitob natijalariga ko'ra, 2001–2020-yillarda AQSH qishloq xo'jaligiga yo'naltirilgan yillik markaziy hukumat xarajatlari hajmi o'rta hisobda 26,3 mlrd. AQSH doll.ga teng bo'lgan (2-rasmga qarang).

Taraqqiy etgan mamlakatlarda agrar sohaning samaradorligi va uning raqobatbardoshligini oshirish qishloq xo'jaligida kooperatsiyalashuvning yuqori darajasi (mahsulotlarni qayta ishlash, saqlash, yetkazib berish, sotish, fermerlarga moddiy-texnik va moliyaviy xizmatlar ko'rsatish) va agrosanoat integratsiyasi hisobiga amalga oshiriladi. Shuningdek, ushbu guruh mamlakatlarida qishloq xo'jaligining hosildorligi, ishlab chiqarish munosabatlarining samaradorligi, agrar sohaning raqobatbardoshligini oshirish, oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqaruvchilarni innovatsion rivojlantirish, qishloq xo'jaligida faoliyat yuritayotgan iqtisodiy subyektlarning rivojlanish imkoniyatlarini kengaytirish va qishloq joylarning barqaror rivojlanishini ta'minlashda agroklastertizatsiya

2 Швец Н. С. Концепция конкурентоспособности регионального агропромышленного комплекса: монография / Н. С. Швец, Ф. З. Мичурина; М-во с.-х. РФ, ФГБУ высшего образования "Пермская гос. с.-х. акад. им. акад. Д.Н. Прянишникова". – Пермь: ИПЦ "Прокрость", 2016. – 207 с.

3 BMTning Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan <https://www.fao.org/faostat/ru/#data/IG/visualize>

siyalashga muhim e'tibor qaratiladi. Agroklasterni shakllantirish va ularni rivojlantirish orqali taraqqiy etgan mamlakatlar xalqaro raqobat munosabatlarining kuchayishi sharoitida qishloq xo'jaligi, ayniqsa, oziq-ovqat xavfsizligi sohasida himoyaviy choralarini ham amalga oshiradilar⁴.

Jumladan, taraqqiy etgan mamlakatlarda tashkil etilgan yirik integratsion, ko'p tarmoqli agrosanoat birlashmalari ilg'or innovatsion texnologiyalarga asoslangan holda jahon qishloq xo'jaligi mahsulotlarining yarmidan ziyod qismini ishlab chiqaradilar. Bu turdagi agroxo'jalik yurituvchi subyektlarning mehnat unumdorligi boshqalarga nisbatan 1,5-2,0 barobar yuqori hisoblanib, bir birlikdagi yer maydonida qishloq xo'jaligi mahsuloti yetishtirish uchun talab etiladigan resurslar hajmi 2,0 marta kam bo'lib, ular tomonidan ishlab chiqarilayotgan (yetishtirilayotgan) mahsulotlarning tannarxi sezilarli darajada arzon hisoblanadi⁵.

Yevropa Ittifoqi mamlakatlari agroklastersizatsiyalash chora-tadbirlarini amalga oshirish orqali qishloq xo'jaligida, xususan, chorvachilik bilan shug'ullanuvchi fermer xo'jaliklari o'rtasida kooperatsiyalashuvni rivojlantirishgan. Masalan, Fransiyada bu turdagi kooperatsiyalar 70 foiz cho'chqa go'shtini yetishtirsa, ushbu ko'rsatkich Niderlandiyada – 26,0 foiz, Germaniyada esa 25 foizni tashkil etadi. Shvetsiyada ham bu turdagi kooperatsiyalarda ko'plab fermer xo'jaliklari o'zaro birlashgan bo'lib, mamlakat hududida jami 18 ta mintaqaviy kooperatsiyalar tashkil etilgan hisoblanadi. Shuningdek, fermerlar haq-huquqlarini himoya qilish va ularni rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash maqsadida "Milliy fermerlar kooperativlari birlashmasi" tashkiloti tuzilgan⁶.

Finlyandiya qishloq xo'jaligi sohasida kooperativlarni shakllantirish orqali agrobiznes subyektlarining xo'jalik faoliyati yuritishi uchun zarur shart-sharoilarni ta'minlashni maqsad qilib qo'yadi. Jumladan, mahsulotlarni yetishtirish, ularni sotish, yetkazib berish, saqlash, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash, fermer xo'jaliklarini ishlab chiqarish vositalari, texnika va asbob uskunalari bilan ta'minlash, ularga moliyaviy va boshqa turdagi xizmatlar ko'rsatish shular jumlasidandir. Tahlillar ko'rsatishicha, mamlakatda qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirish uchun zaruriy bio-o'g'itlarning 50 foizi, chorva mollari uchun oзуqalarning 65 foizi, qishloq xo'jaligining texnik va yoqilg'i ta'minotining 40 foizi aynan kooperativlar tomonidan ta'minlanadi. Shuningdek, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlashda fermer xo'jaliklari integratsion kooperativ birlashmalarini shakllantirishga yuqori darajada harakat qiladilar. Bu turdagi birlashmalar tomonidan go'sht va go'sht mahsulotlarining 75 foizi, sut va sut mahsulotlarining 92 foizi ishlab chiqariladi⁷.

Jahon amaliyotida qishloq xo'jaligi raqobatbardoshligini oshirishda agrosanoat integratsion birlashmalarini tashkil etishning shartnomaviy shaklidan ham keng foydalaniladi. Jumladan, AQSHda bu turdagi agrosanoat integratsion birlashmalarida jami qishloq xo'jaligi mahsulotlarining 30,0 foizi ishlab chiqariladi. Fermer xo'jaliklari bilan integratsion hamkorlik to'g'risidagi shartnomalar, odatda, yirik qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlovchi sanoat korxonalarini va savdo kompaniyalarini o'rtasida tuziladi. Ayniqsa, qisqa muddatda iste'molga yaroqsiz holatga tushib qoladigan qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash bo'yicha shartnomalar tuzish keng tarqalgan hisoblanadi. Masalan, sut va sut mahsulotlarini ishlab chiqarish bo'yicha fermer xo'jaliklari va qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlovchi yirik sanoat korxonalarini o'rtasida shartnomaviy kelishuv asosida tuzilgan agro-integratsion birlashmalar tomonidan 95 foiz mahsulot ishlab chiqarilsa, sabzavotlarni qayta ishlashda ushbu ko'rsatkich 83 foizga teng hisoblanadi⁸.

Qishloq xo'jaligi raqobatbardoshligini oshirishning jahon amaliyotida keng tarqalgan usullaridan yana biri bu proteksionizm siyosatini amalga oshirish orqali ichki bozorni himoya qilish hisoblanadi. Masalan, Finlyandiya ichki qishloq xo'jaligi mahsulotlari bozorini himoya qilish va mahalliy fermerlarni qo'llab-quvvatlash maqsadida xorij mamlakatlaridan oziq ovqat mahsulotlarini olib kirish hajmiga tegishli chegaralar o'rnatilgan bo'lib, ayrim mahsulotlar uchun katta hajmdagi bojxona to'lovlari joriy etilgan. Shuningdek, mamlakatda YEIning boshqa mamlakatlari singari mahalliy fermerlar uchun o'z mahsulotlarini jahon bozorida o'rtacha narxdan yuqoriroq narxda sotish imkonini beruvchi kompensatsion to'lovlar va tenglashtirilgan soliq siyosati amalga oshirilib, fermerlar foydasida davlat subsidiyalarining ulushi 71 foizni tashkil etadi (1-ilovaga qarang). Mamlakatning boshqa mamlakatlarga nisbatan tuproq unumdorligi past, noqulay iqlimiy sharoitga ega bo'lishiga qaramay, qishloq xo'jaligini rivojlantirishni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash va uning raqobatbardoshligini oshirish maqsadida amalga oshirilayotgan bu turdagi chora-tadbirlar yuqori iqtisodiy samaradorlikka erishish imkonini bermoqda.

Aksariyat taraqqiy etgan mamlakatlarda qishloq xo'jaligi mahsulotlari narxlarini davlat tomonidan tartibga solinishi holatlari ham uchrab turadi. Masalan, Fransiyada qishloq xo'jaligi mahsulotlarining ichki iste'mol bozo-

4 Насруллаева Т. Д. Стратегические приоритеты развития кластеров в АПК региона / Т. Д. Насруллаев // Вопросы структуризации экономики. – 2010. – № 1. – С. 174–177.

5 Грей К. Роль государства в аграрном секторе США // Экономика сельского хозяйства России. – 1997. – № 4. – С. 31–32

6 Милосердов В. В. Многоукладная экономика АПК: состояние и перспективы // АПК: экономика, управление. – 2012. – № 2. – С. 10–21

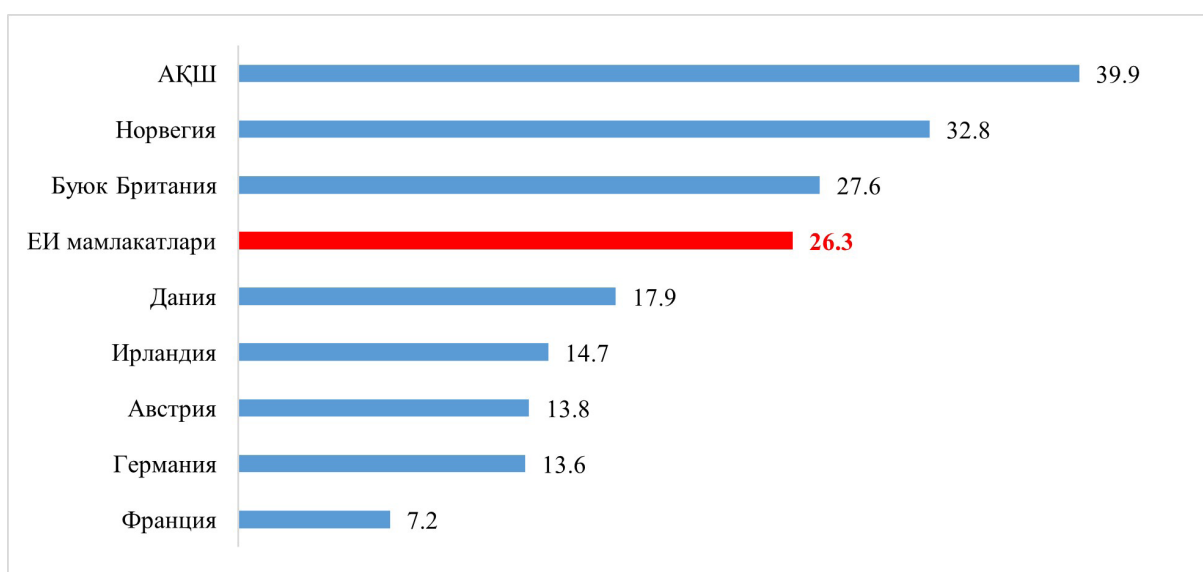
7 Юсупова П. С., Ахмедова Ж. А. Зарубежный опыт достижения конкурентоспособности сельскохозяйственной продукции. Региональные проблемы преобразования экономики, №2, 2019. С. 21-27.

8 Абдиев М. Ж. Основные направления агропродовольственной политики Кыргызской Республики в условиях интеграции в Евразийский экономический союз // Общество и экономика. – 2017. – № 3, 4. – С. 136

ridagi narxi davlat tomonidan kafolatlangan narxdan tushib ketgan taqdirda, davlat tomonidan qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirish, ularni qayta ishlash, saqlash, yetkazib berish kabi ishlarga sarflangan xarajatlarning yo'qotilgan qismi davlat budjeti hisobidan qoplab beriladi. Shuningdek, mamlakatda eksport qilinayotgan qishloq xo'jaligi mahsulotlarini sotishdan ko'rilgan zarar ham davlat tomonidan qoplanadi⁹.

Jahon iqtisodiyotining globallasuvi sharoitida qishloq xo'jaligini texnik va texnologik jihatdan qurollantirish uning global raqobatbardoshligi ko'rsatkichini oshirishning muhim sharti hisoblanadi. Jumladan, AQSH agrar sektorda ilmiy tadqiqotlar o'tkazishda jahonda yetakchi mamlakatlar qatoriga kirib, ushbu sohada amalga oshirilayotgan barcha ilmiy tadqiqotlar davlat budjeti hisobidan moliyalashtiriladi. Shuningdek, davlat fermer xo'jaliklarini qishloq xo'jaligiga oid innovatsion ishlanmalar to'g'risida xabardor qilish majburiyatini ham o'z zimmasiga olgan. Innovatsion ishlanmalar va loyihalarni amaliyotga tatbiq etish istagida bo'lgan fermer xo'jaliklari uchun imtiyozli kreditlash dasturlari mavjud. AQSHda davlatning qishloq xo'jaligini rivojlantirishga sarflayotgan xarajatlari hajmi fermer xo'jaliklarining xususiy sarmoyalaridan 6,0 marta ko'p bo'lib, o'rta hisobda yalpi qishloq xo'jaligi mahsulotlari hajmining 40,0 foiziga teng hisoblanadi.

Tahlillar ko'rsatishicha, YEI mamlakatlarida qishloq xo'jaligi mahsulotlarini sotish uchun belgilangan narx siyosati va mahsulotlarni eksport qilishni davlat tomonidan subsidiyalash kabi chora-tadbirlarga ustuvorlik qaratiladi. G'arbiy Yevropa mamlakatlarida esa agrobiznes vakillariga fermer xo'jaligi joylashgan hududdagi tabiiy-iqlimiy sharoitdan kelib chiqqan holda subsidiyalar ajratiladi (2-rasmga qarang).

2-rasm: Agrar sohaga ajratilgan subsidiyalarning YAIMdagi ulushi (2001–2020-yillar bo'yicha o'rta hisobda, foizda)¹⁰

BMTning Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti ekspertlari tomonidan amalga oshirilgan hisob-kitoblar natijalariga ko'ra, 2001–2019-yillarda AQSHda qishloq xo'jaligini rivojlantirishga ajratilgan davlat subsidiyalarining YAIMdagi ulushi 39,9 foizga teng bo'lgan holda, jahonda yetakchi o'rinni egallaydi. Shuningdek, ushbu ko'rsatkich YEI mamlakatlari bo'yicha 26,3 foizga teng bo'lib, Norvegiya (32,8 foiz) va Buyuk Britaniya (27,6 foiz) kabi mamlakatlarning ko'rsatkichlari YEI bo'yicha o'rtacha ko'rsatkichdan yuqori hisoblanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Qishloq xo'jaligini rivojlantirish, uning raqobatbardoshligini oshirish bo'yicha taraqqiy etgan mamlakatlar amaliyotini tizimli tahlil qilish va qiyosiy taqqoslash asosida mamlakatimiz amaliyotida quyidagilardan ijodiy foydalanish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz:

- agrar sektorda ilmiy tadqiqot tajriba konstruktorlik ishlanmalarini amalga oshirishni qo'llab-quvvatlash;
- innovatsion ishlanmalarni va loyihalarni ishlab chiqarish amaliyotiga tatbiq etgan fermer xo'jaliklari uchun soliq imtiyozlari joriy etish, imtiyozli shartlar asosida kreditlar ajratish;
- fermer xo'jaliklari faoliyatini qo'llab-quvvatlash maqsadida ular zarar ko'rgan taqdirda davlat subsidiyasi ajratish;

9 Приходько Т. Управление сельским хозяйством во Франции // АПК: экономика управления. – 1996. – № 2. – С. 27.

10 BMTning Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan <http://www.fao.org/faostat/ru/#data>

- avvalo ichki bozorni arzon narxlardagi qishloq xo'jaligi mahsulotlari bilan to'yintirish va eksportni davlat tomonidan subsidiyalash;
- qishloq xo'jaliklari mahsulotlarini yetishtirish, qayta ishlash, ularni saqlash, yetkazib berish, sotish bo'yicha agrosanoat integratsion birlashmalari, jumladan, agroklasterni tashkil etishni rag'batlantirish;
- qishloq xo'jaligini rivojlantirishga investitsiyalarni keng jalb qilish, jumladan, to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalar hisobiga agrobiznes vakillarining texnik-texnologik qurollanishini rag'batlantirish;
- fermer xo'jaliklari joylashgan hududlarning tabiiy-iqlimiy shart-sharoitlarini o'rganish va ularning joylashgan hududlaridan kelib chiqqan holda davlat subsidiyasi ajratish mexanizmini joriy etish va h.k.

Fikrimizcha, yuqorida bildirilgan fikrlarni inobatga olgan holda keyingi yillarda mamlakatimizda agrar sektorni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan davlat dasturlarining ishlab chiqilishi uzoq muddatli istiqbolda milliy qishloq xo'jaligimizning global raqobatbardoshligi ko'rsatkichini barqaror oshirib borish va jahonda yetakchi o'rinlarni egallash imkonini beradi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Abdulloyev A.J., Davlatov.S.S Ko'p tarmoqli fermer xo'jaliklarining rivojlantirish ning asosiy yo'nalishlari va unda kooperatsiya munosabatlarini rivojlantirishning ahamiyati. "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. Toshkent – 2016-yil. –№ 3-son.– B. 1-9.
2. Abdulloyev A.J. Agroklasterni faoliyatini boshqarish samaradorligini baholashning uslubiy asoslari. Iqtisodiyot va turizm xalqaro ilmiy va innovatsion jurnali, №4(12), 2023y. 53-64 betlar.
3. Abdulloyev A.J. Agroklasterni faoliyatini boshqarishning "Bazaviy" modeli va uning xususiyatlari. Agroiqtisodiyot ilmiy-amaliy jurnali, №2, 2023 y.13-15 betlar.
4. Abdulloyev A.J. Methodological foundations for evaluating the efficiency of agrocluster management. Экономика и предпринимательство. – Москва, 2023. –№9. – С. 617-623.
5. Швец Н. С. Концепция конкурентоспособности регионального агропромышленного комплекса: монография / Н. С. Швец, Ф. З. Мичурина. М-во с.-х. РФ, ФГБУ высшего образования "Пермская гос. с.-х. акад. им. акад. Д.Н. Прянишникова". – Пермь: ИПЦ "Прокрость", 2016. – 207 с.
6. ВМТning Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan <https://www.fao.org/faostat/ru/#data/IG/visualize>.
7. Милосердов В. В. Многоукладная экономика АПК: состояние и перспективы // АПК: экономика, управление. – 2012. – № 2. – С. 10–21.
8. Юсупова П.С., Ахмедова Ж.А. Зарубежный опыт достижения конкурентоспособности сельскохозяйственной продукции. Региональные проблемы преобразования экономики, №2, 2019. С. 21-27.
9. Приходько Т. Управление сельским хозяйством во Франции // АПК: экономика управления. – 1996. – № 2. – С. 27.
10. ВМТning Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan <http://www.fao.org/faostat/ru/#data>.
11. Abdulloyev A.J., Davlatov.S.S Ko'p tarmoqli fermer xo'jaliklarining rivojlantirish ning asosiy yo'nalishlari va unda kooperatsiya munosabatlarini rivojlantirishning ahamiyati. "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. Toshkent 2016-yil № 3.son.–B. 1-9.
12. Abdulloyev A.J. Agroklasterni faoliyatini boshqarish samaradorligini baholashning uslubiy asoslari. Iqtisodiyot va turizm xalqaro ilmiy va innovatsion jurnali, №4(12), 2023y. 53-64-betlar.
13. Abdulloyev A.J. Agroklasterni faoliyatini boshqarishning "Bazaviy" modeli va uning xususiyatlari. Agroiqtisodiyot ilmiy-amaliy jurnali, №2, 2023-y.13-15-betlar.
14. Abdulloyev A.J. Methodological foundations for evaluating the efficiency of agrocluster management. Экономика и предпринимательство. – Москва, 2023. –№9. – С. 617-623
15. Очилов Н.Ф Characteristics and main directions of the formation of competitive economy on the basis of innovations. The American journal of interdisciplinary innovations and Research.[https://doi.org/10.37547/tajir/ Volume 02 Issue09-16..-G.,2020](https://doi.org/10.37547/tajir/Volume 02 Issue09-16..-G.,2020). (SJIF Impact Factor – 5.498)
16. Очилов Н.Ф Current state of development trends and competitiveness of agriculture in Uzbekistan. World Bulletin of Management and Law (WBML) Available Online at:[https://www.scholarexpress.net.-G.,2021 Vol. 2 No.2, August-September. \(SJIF Impact Factor – 5.953\)](https://www.scholarexpress.net.-G.,2021 Vol. 2 No.2, August-September. (SJIF Impact Factor – 5.953)